

Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri

Editörler: Leylâ KARAHAN - Özgür AY - Serdar YAVUZ - Sedat Balyemez

Türk Dil Kurumu Yayınları

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINDA
6. ULUSLARARASI TÜRKİYE TÜRKÇESİ
AĞIZ ARAŞTIRMALARI ÇALIŞTAYI BİLDİRİLERİ
(5-7 Ekim 2023)

Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri (5-7 Ekim 2023)

Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri / Editörler: L. Karahan, Ö. Ay, S. Yavuz, S. Balyemez.-- Ankara: Türk Dil Kurumu, 2024.

1246 s.; 24 cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1566)

ISBN 978-975-17-4328-2

1. Toplantılar, Ağız Araştırmaları – Türkiye Türkçesi 2. Türk Dil, Ağız Araştırmaları -- Toplantılar

410.6

Türk Dil Kurumu Yayınları

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINDA
6. ULUSLARARASI TÜRKİYE TÜRKÇESİ
AĞIZ ARAŞTIRMALARI ÇALIŞTAYI BİLDİRİLERİ
(5-7 Ekim 2023)

Ankara, 2024

Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Türk Dil Kurumu Yayınları: 1566

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINDA

6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri

(5-7 Ekim 2023)

*

Editörler:

Prof. Dr. Leylâ KARAHAN

Doç. Dr. Özgür AY

Prof. Dr. Serdar YAVUZ

Prof. Dr. Sedat BALYEMEZ

*

Redaksiyon:

Prof. Dr. A. Mevhibe COŞAR • Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN

Prof. Dr. Ayşe İLKER • Prof. Dr. Bahadır GÜNEŞ

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN • Prof. Dr. Hülya ARSLAN EROL

Prof. Dr. İdris Nebi UYSAL • Prof. Dr. Jale DEMİRCİ

*

Metin Denetimi:

AYK Uzmanı Abdullah DURKUN

AYK Uzmanı Beyza GÜLTEKİN

*

Dizgi, Sayfa ve Kapak Tasarımı:

Doç. Dr. Özgür AY

*

Birinci Baskı (e-kitap): Ankara, 2024 Eylül

ISBN: 978-975-17-4328-2

DOI: 10.24155/tdk.kitap.31

*

Dağıtım:

Türk Dil Kurumu

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere / ANKARA

Telefon: +90 (312) 457 52 00

Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83

Genel ağ: <http://tdk.gov.tr>

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

İçindekiler

Sunuş • i

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINDA 6. ULUSLARARASI TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZ ARAŞTIRMALARI ÇALIŞTAYI AÇIŞ KONUŞMALARI

6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Açış Konuşması

Ömer Gök • 3

6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Açış Konuşması

Leylâ Karahan • 5

6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Açış Konuşması

Ahat Üstüner • 7

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINDA 6. ULUSLARARASI TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZ ARAŞTIRMALARI ÇALIŞTAYI AÇILIŞ OTURUMU

Yeni Derleme Sözlüğü Üzerine

Leylâ Karahan • 11

Türkiye Türkçesi Ağızları Atlası Projesi’ndeki Son Gelişmeler

Özgür Ay • 15

Ağız Bilimi El Kitabı Üzerine Düşünceler

Caner Kerimoğlu • 51

Ağız Araştırmaları Veri Tabanı

Serdar Yavuz • 55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINDA 6. ULUSLARARASI TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZ ARAŞTIRMALARI ÇALIŞTAYI BİLDİRİLERİ

Gaziantep Ağızı’nın Karşılaştırmalı İncelemesi

Ahat Üstüner - Emine Soyyiğit • 63

Türkiye Türkçesi Ağızları ile Şahseven Türkçesinin Ortak Özellikleri

Ahmet Çam • 79

Kayseri Ağızlarında Kullanımdan Düşen İki Söz: “Deli Savı, İrkek Savı”

Ahmet Çam - Lütfiye Güvenç • 103

Kuzey Makedonya ve Kosova Türk Ağızlarında “Hem” Bağlacının Farklı

Kullanımları ve İşlevleri

Ahmet Günşen • 117

Antakya Ağızında Bitki ve Hayvanlarla İlgili Unutulmaya Yüz Tutan Kelimeler

Üzerine Bazı İnceleme ve Değerlendirmeler

Ahmet Haşimi • 137

Batı Anadolu Ağızlarında Eski Türkçe Bir Saklantı: Öngürü
Ali Akar • 149

Batı Rumeli’de Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine
Alpay İğci • 157

İgnác Kúnos’un “Bursa Kırsalı Ağızları” Adıyla Verdiği Atasözleri
Asiye Mevhibe Coşar • 193

Batı Balkan Türk Ağızları İçerisinde Prizren Ağzı: Geçmiş ve Bugünü
Ayla Hafız Küçükusta • 217

Derleme Sözlüğü’nde Duygu Durumu İfade Eden Deyimlerin Türkiye Haritası
Üzerinde Gösterimi
Aysun Kanmaz • 239

Caferoğlu 1936’dan 2023’e: Gördes Salur ve Ulgar Köyleri Ağzında Zamandizinsel
Değişmeler
Ayşe İlker • 261

Baskil (Elâzığ) Ağzında Eski Türkçenin İzleri
Birol İpek • 271

Kahramanmaraş Ağzı Söz Varlığında Adlandırmalar
Burak Telli • 291

Besni Ağzı Söz Varlığı
Büşranur Aslan • 307

Anadolu Ağızlarında Şahıs Zamirlerinin Yönelme Hâli Üzerine
Cahit Başdaş • 325

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılan Sağar~Sār / Zağar~Zahar~Zār Zarfının
Yapısı ve Kökeni Üzerine
Celâl Görgeç • 341

Kırgız Türkçesi Ağızlarında Sovyetizm ve Siyasi Söylem
Cüneyt Akın • 355

Feruz Köyü (Ayaş/Ankara) Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar
Çetin Pekacar • 363

Kıbrıs Türk Ağızlarında Devrik Cümle Yapıları
Elza Alışova Demirdağ • 387

Kaş (Antalya) İlçesinde Yaşayan Barak Türkmenlerinin Ağzı Özellikleri
Emine Atmaca • 397

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Süreklilik Bildiren Yapılar “-(X)P dök- ve ver et-”
Üzerine Bir Değerlendirme
Emine Somak • 441

Sinop ve Yöresi Ağızlarında Arkaik Çekim Edatları
Ergün Acar • 457

Kahramanmaraş'ın Türkoğlu İlçesindeki Bulgaristan Türk Göçmenlerinin Belirgin
Ağız Özellikleri

Esra Kirik • 469

Kars İli Ağızlarında En Az Çaba İlkesine Aykırı Bazı Fonetik Değişiklikler
Eyüp Sertaç Ayaz • 497

Elâzığ Ağızlarında Olumsuzluk

Fadime Nur Kocaağa - Özgür Ay • 509

Ağız Araştırmalarında Veri Kaynağı Olarak Sosyal Medya

Fatih Kurtulmuş • 559

Derleme Sözlüğü'ndeki Tek Veriler Üzerine

Ferdi Güzel - Kenan Azılı • 573

Ağız Çalışmalarında Parçalarüstü Sesbirimlerin Gösterilmesi ve İncelenmesiyle
İlgili Sorunlar

Hakan Akça • 587

Derleme Sözlüğü'nde Ünlem İfadesi Olan Sözcükler

Hasan Ali Çetin • 609

Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Kelime İçi -b Türemesi Üzerine

Hatice Şahin • 651

Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarında Bir Dil Bilgiselleşme Örneği “ögrü” Edatı

Hülya Arslan Erol • 661

Türk Ağızlarında Söz Diziminin Evrensel Yapı Modelleri

Hüseyin Dalli • 679

Türkiye Türkçesi Ağızlarında /r/ ve /z/ Seslerine Bağlı Ses Olaylarından Hareketle
Rotasizm / Zetasizm Problemine Katkılar

Hüseyin Yıldız • 693

Ağız Metinlerinde Metinsellik Ölçütleri: Trabzon Ağızları Üzerine Bir İnceleme

İrem Erten - Asiye Mevhibe Coşar • 715

Bazı Batı Grubu Ağızlarındaünlü Uyumlarına Direnmeye Çalışan Şahıs Ekleri: +im
ve +iz

Kenan Acar • 737

Aybastı Ağzında Korunan Yer Adları

Mehmet Aydın • 749

Zorunlu Göçün Suriye Türkmenlerinin Dil ve Kültürlerine Etkisi Üzerine

Mehmet Erol - Bestami Bozoğullarından - Atanur Özdemir • 757

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yaşayan Çığ Sözü'nün Tarihi ve Kültürel Uzanlıları

Mustafa Sarı • 781

Bahaeddin Ögel'in Türk Kültür Tarihine Giriş (I-IX) Eserinde Anadolu Ağızlarına Dair Veriler Üzerine Bir Değerlendirme

Mustafa Selçuk Dilsiz • 795

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Vasıta Hâli Ekinin Kullanımı ve Ağız Tasnifleri Açısından Görünümü

Nadir İlhan - Derya Karataş • 847

Alanya'da Yeni Oluşum Sürecindeki Ağız Verileri ve Toplumdilbilimsel Özellikleri

Özgür Kasım Aydemir • 869

Elâzığ İli Ağızlarında Soru

Pakize Yıldırım - Özgür Ay • 883

Bolu İli Ağızlarında Çocuk Diline Ait Kelime Dağarcığı

Reshide Gözdaş • 921

İzmir İli Tekeli Yörükleri Ağzının Türkiye Türkçesi Ağızları Arasındaki Yeri

Selma Gülsevin • 935

+rAK Ekinin Anadolu Ağızlarındaki Kullanımı Üzerine

Sema Özen Allı • 947

Anlam Bilimsel Bağlamıyla Rize Ağzındaki Seslenme Ünlemleri

Serap Ekşioğlu • 961

Rus Türklük Bilimi Bağlamında Türkiye Türkçesi Ağız Derlemeleri ve Araştırmaları

Serdar Karaca • 977

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Saklantılar: Ordu İli Örneği

Sıla Nur Aktaş • 989

Güneybatı Makedonya Yörük Köylerinde Hayvan Adları ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı

Sinan Kazancı • 1019

Necip Asım Yazıksız'ın Türkiye Türkçesi Ağızlarına Dair Çalışmaları

Tuncay Böler • 1059

Beyşehir Gölü Mada Adası Ağzında Zaman ve Şahıs Eklerinin İşletimi

Turgut Tok - Büşra Nur Yıldız • 1113

Doğu Karadeniz'de Balıkçılıkla İlgili Söz Varlığı

Ümit Hunutlu • 1129

İzmir İli Urla Yarımadası'nda Konuşulan Yerli ve Göçmen Ağızları Üzerine Bazı
Tespitler

Yasemin Özcan Gönülal • 1157

A Maddesi Özelinde Tanıklama ve Tanık Cümleler Açısından Derleme Sözlüğü

Yeter Torun Öğretmen • 1177

Karadeniz Bölgesi Ağızlarında Denizcilik Kavram Alanına Ait Söz Varlığı

Zahide Parlar • 1195

Ağrı Ağzında Azerbaycan Türkçesi İzleri

Züleyha Ak • 1223

ZORUNLU GÖÇÜN SURIYE TÜRKMENLERİNİN DİL VE KÜLTÜRLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE

Mehmet EROL*

Bestami BOZOĞULLARINDAN**

Atanur ÖZDEMİR***

Özet

Suriye Türkmenleri 2011 yılında başlayan iç savaşla birlikte yaşadıkları yerleri zorunlu olarak terk etmek durumunda kalmışlardır. Göç olgusu, her ne sebeple olursa olsun, birey veya toplumda sosyal, siyasal ve ekonomik yönden birtakım değişim-dönüşümlere neden olmaktadır. Göçlerin ayrıca kültür ve dil üzerinde de etkileri mevcuttur. Türk hâkimiyetinden çıkması ile birlikte zaten kültürlerini sınırlı bir biçimde yaşatabilen Suriye Türkmenleri, bu zorunlu göç ile birlikte kültürel aktarım noktasında da bir dönüşüm sürecine girmişlerdir. Bu dönüşümün görülebileceği alanların başında dil ve kültür gelmektedir. Göç sürecinde, belirli bir mekâna bağlı olarak gerçekleştirilen kültürel uygulamalarının pek çoğu yitime yüz tutmuş bir kısmı da yeni ortamın şartlarına adapte edilmeye çalışılmıştır. Geçiş dönemleri, halk mutfağı, halk botanigi ve çocuk oyunları ile ilgili uygulamalar bu bağlamda ele alınabilir. Dönüşümün görülebileceği alanlardan biri de Suriye Türkmenlerinin ağız özelliklerinde karşımıza çıkmaktadır. Bağlamını yitiren uygulamalara ait söz varlığı uygulamalarla birlikte yitirmeye başladığı gibi göç edilen coğrafyanın dil özellikleri de Suriye Türkmenlerinin ağız özelliklerini etkilemeye başlamıştır. Bu bağlamda çalışmada Suriye Türkmenlerinin kültürel uygulamaları ve ağız özellikleri göç-kültür-dil üçgeninde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye Türkmen Türkçesi ağızları, Suriye Türkmen kültürü, zorunlu göç.

* Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Gaziantep, merol@gantep.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8513-024X.

** Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin, bestamibozogullarindan@artuklu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6820-821X.

*** Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Gaziantep, nurataozdemir@mail.com, ORCID: 0000-0001-9072-7980.

THE IMPACT OF FORCED MIGRATION ON THE LANGUAGE AND CULTURE OF SYRIAN TURKMEN

Abstract

With the onset of the internal conflict in 2011, Syrian Turkmen have been compelled to leave their places of residence. The phenomenon of migration, for whatever reason, brings about various socio-political and economic changes and transformations in both individuals and societies. Additionally, migrations have implications for culture and language. Syrian Turkmen, who were already struggling to preserve their culture to a limited extent following the end of Turkish rule, have entered a transformative phase in terms of cultural transmission due to this forced migration. Among the areas where this transformation can be observed are language and culture. During the migration process, many of the cultural practices associated with specific locations have dwindled, and some have been adapted to the conditions of the new environment. Transition periods, folk cuisine, folk botany, and children's games can be examined in this context. One of the areas where transformation can be observed is the dialect features of Syrian Turkmen. Vocabulary related to practices that have lost their context has started to diminish along with the practices, and the language features of the geographical region to which they migrated have begun to affect the dialect features of Syrian Turkmen. In this context, this study analyzes the cultural practices and dialect features of Syrian Turkmen within the migration-culture-language triangle.

Keywords: Syrian Turkmen Turkish dialects, Syrian Turkmen culture, forced migration.

0. Giriş

Göç, insanlık tarihindeki en önemli olgulardan biridir. İnsanın mekânla kurduğu bağın yitirilmesine neden olan göçler, sosyoloji, antropoloji, tarih gibi çeşitli disiplinlerin çalışma alanları içerisine dahil edildikleri gibi dil ve kültür bilimleriyle de yakından ilgilidir. Türkçe Sözlük'te (2011, s. 954) “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin ve toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlanan göç kavramı mekânsal bir değişikliğe karşılık gelme anlamının yanında toplumların anlam ve değer dünyasının da değişmesine neden olmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015, s. 10). Göçün zamanı, sebepleri, göç edilen bölgeler değişmekle birlikte değişmeyen temel unsur göç edilen bölgeye kültürel olguların taşınması ve süreç içerisinde değişim-dönüşüme uğramasıdır (Keskin, 2023, s. 463). 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaşla yurtlarını terk etmek zorunda bırakılan Suriye Türkmenlerinin önemli bir kısmı için de aynı durum söz konusudur. Bayır bucak, Colan, Hama-Humus ve Halep Türkmenleri olarak dört grup altında değerlendirilen Suriye Türkmenlerinin büyük bir bölümü iç savaşın başlamasıyla Türkiye’ye gelmiştir. Soydaşlarının bulunduğu bir ülkeye göç etmiş olmaları Suriye Türkmenlerinin daha kolay adapte olmasını sağlamış ancak çeşitli kültürel uygulamaların ve ağız özelliklerinin bir kısmının ortadan kalkmasına bir kısmının ise değişim-dönüşüm sürecine girmesine neden olmuştur. Bu çerçevede bildiride ilk olarak Suriye Türkmenlerinin tarihine kısaca değinilerek yaşadıkları zorunlu göçün kültür ve dillerine etkisi örneklerle ortaya konmuştur.

1. Suriye Türkmenlerinin tarihi

Suriye, bulunduğu coğrafya sebebiyle stratejik, jeopolitik ve dinî açıdan önemli bir merkez niteliğindedir. Bu nedenle Suriye toprakları asırlarca Türklerin yurt edindiği yerlerden biri olmuştur. Bölgeye yoğun Türk göçü Selçuklular döneminde olsa da daha öncesinde Türklerin bölgeye göç ettiğine ilişkin veriler bulunmaktadır. Türklerin Suriye’de boy göstermeye başlamaları İslam ordularında yer almalarıyla başlamıştır. Türklerin askerî becerilerinden faydalanmak isteyen İslam halifeleri ordularında Türk unsurlara yer vermişlerdir. Bu amaçla 698 yılında Fergana’dan Şam’a Türk askerler getirilmiştir (Günay-Türkeş, 2010, s. 613). Abbasiler devrinde Türk-Arap ilişkileri iyice sıkışmış ve Emevîlerin yıkılmasında önemli bir rol oynayan Ebû Müslim Horasanî’nin ordusunda çok sayıda Türk yer almıştır. Hakimiyet Abbasilerin eline geçtikten sonra Türkler devlet kademelerinde görev almaya başlamış, Şam ve Mısır’a Türk valiler atanmıştır (Yıldız, 1994, s. 199; Bademci, 2016, s. 36). Bu valiler bir süre sonra kendi bağımsızlıklarını ilan ederek Tolunoğulları ve İhşîdîler devletlerini kursa da kalıcı olamamışlardır.

Bu nedenle Suriye ve civarına ilk Türk yerleşimleri Selçuklu Devleti ile başlatılmaktadır (Erol, 2020a, s. 118).

1040 yılında Dandanakan Savaşı'nı kazanan Büyük Selçuklu Devleti önderliğinde, Oğuz toplulukları Ön-Asya'ya hareket etmiş ve 1063 yılında Suriye'ye girmiştir. 1070-71 yıllarında bölgeye Navekiyye Türkmenleri gelmiş, Kudüs ve Şam fethedilmiştir. Sultan Melikşah, Halep'in fethedilmesi için kardeşi Tutuş'u göndermiş ve 1079 yılında Tutuş, Suriye Meliki olmuştur. Tutuş, bu tarihten itibaren Halep'i fethetmek için büyük mücadelelere girişmiştir. Halep Emiri'nin şehri Süleyman Şah'a teslim edeceğini bildirmesi üzerine Tutuş ile Süleyman Şah Halep önlerinde karşı karşıya gelmiş, Süleyman Şah bazı birliklerin yer değiştirmesi üzerine yenilgiye uğramıştır. Melikşah, devletin masalları arasında çıkan karışıklığı önlemek amacıyla bölgeye sefer düzenlemiş ve güvenliği sağlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin zayıflamasından sonra bölgede Atabeylikler dönemi başlamış sonrasında 1187 yılında Selahaddin Eyyubi, Hittin Savaşı'nı kazanarak bölgeye hâkim olmuştur. Eyyubilerin zayıflamasından sonra ordunun ana kolunu oluşturan Kıpçak Türkmenleri idareyi ele almış ve Memluk Devleti'ni kurmuşlardır. Memluk döneminde de bölgeye Türkmenlerin göçü sürmüştür. Sultan Baybars döneminde kırk bin çadırlık Türkmen grubunun Halep bölgesine geldiği aktarılmaktadır. Suriye coğrafyasında Memluk hâkimiyeti 1516 yılında Osmanlı Devleti ile yapılan Mervidabık Savaşı'na kadar sürmüştür. Bu savaştan sonra bölgede 402 yıl sürecek olan Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. 1916 yılında İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında yapmış oldukları Sykes-Picot anlaşması sonucu Osmanlı Devleti Suriye'deki topraklarını bırakarak çekilmek zorunda kalmıştır. 1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığı kazanması sonra bölgedeki etnik gruplar problem konusu olmuş ve Suriye vatandaşlığı kavramı entegre edilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte Suriye Türkmenleri siyasi açıdan ayrımcılığa maruz bırakılmıştır. 2000 yılında Beşar Esad'ın iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye ile ilişkiler geliştirilmiş, kültürel ve siyasi yakınlaşma sağlanmıştır. Ancak bu durum 2011 yılında başlayan iç savaşla birlikte tersine dönmüştür. Savaş öncesinde Kuzey Suriye, Kuzeybatı Suriye, Orta-Batı Suriye ve Güney Suriye'de olmak üzere irili ufaklı 500 yerleşim yerinde ikamet eden (Erol, 2020a, s. 120-122) Suriye Türkmenleri de bölgedeki her etnik topluluk gibi zorluklar yaşamış ve yurtlarını terk etmek durumunda kalmıştır. Söz konusu tarihten itibaren Suriye Türkmenlerinin önemli bir kısmı ülkemize göç etmeye başlamıştır. Halep Türkmenleri Gaziantep, Kilis, Kahramanmaraş, Hatay, İstanbul başta olmak üzere çeşitli illere yerleşmiştir. Bayırbucak Türkmenleri genel olarak Hatay'ın Yayladağı ilçesinde yaşamaktadır. Bunun dışında Osmaniye, Gaziantep, Kilis, İstanbul ve Kahramanmaraş şehirlerinde de yaşayan Bayırbucak Türkmenleri bulunmaktadır. 2023 yılının şubat ayında yaşanan deprem felaketi sonrasında Hatay ilinin en çok hasar alan illerden biri olması burada yaşayan

Türkmenlerin bir kısmının diğer illere göç etmesine neden olmuştur. Colan Türkmenleri çoğunlukla Osmaniye ilinde, Hama-Humus Türkmenleri ise Malatya ilinde yerleşmiş durumdadır (Özdemir ve Kara, 2019, s. 6).

2. Zorunlu göçün kültür ve dil üzerine etkisi

Göç, olumlu veya olumsuz sonuçları olan bir olgu olarak günümüz dünyasını meşgul etmektedir ve gönüllü göçler (isteğe bağlı olup olmama) ile zorunlu göçler olarak iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. Birinci grubu oluşturan gönüllü göçler kişilerin daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak için bir yerden başka bir yere gitmesini ifade eder. Zorunlu göçler ise 20. ve 21. yüzyıl dünyasının en çok karşılaştığı problemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göç türünde kişinin tercih yapma imkânı yoktur. İnancılar, savaşlar, politik kaoslar, iç savaş, ücretler veya zorunlu istihdam, yiyecek kıtlığı ve açlık, doğal felaketler, deprem, sel, volkanik patlamalar, aşırı nüfus yoğunluğu, dengesiz kalkınma, ülke üretiminde yapısal dönüşümler, yeni yerleşim alanların hızlı gelişimi, nükleer felaket gibi çevresel felaketler zorunlu göçün sebebi olabilmektedir (Barışık, 2020). Çalışmaya örneklem olarak seçilen Suriye Türkmenlerinin 2011 yılında başlayan iç savaş sonrası yapmış oldukları göçü bu bağlamda *zorunlu göç* sınıfına girmektedir.

Göç, dinamik bir süreç olarak kabul edilir. Benzer neden, şekil ve sonuçları olmakla birlikte her göçün kendine özgü yeni bir gerçeklik yaratması onun dinamik bir süreç olarak ele alınmasının en temel nedenidir. Suriye Türkmenlerinin 2011 yılından itibaren yaşamaya başladıkları göç dikkate alındığında yine benzer şekilde sürecin kendine özgü değişkenlerinin olduğu görülmektedir. Bu değişkenlerin başında Suriye Türkmenlerinin göç ettikleri ülke ile arasında bulunan kültürel ve coğrafi bağların bulunması gelmektedir. Söz konusu hususlar şu şekilde ifade edilebilir:

Soydaşlık hususu: Yukarıda kısaca tarihini özetlemeye çalıştığımız Suriye Türkmenleri yüzyıllar boyunca Türk devletleri tarafından yönetilmiş söz konusu topraklar Türklerin hâkimiyetinden çıktıktan sonra Suriye rejiminin baskıcı politikasına rağmen Anadolu ile bağlarını muhafaza etmeyi başarmıştır.

Sosyo-Kültürel yakınlık: Suriye Türkmenleri soydaşlarının yaşadığı Türkiye ile kültürel bakımdan pek çok ortaklık taşır. Göçmenlerin göç edeceği yeri belirleme motivasyonlarından biri gidecekleri yerde bir gruba ait olabilmek beklentisidir. Suriye Türkmenlerinin büyük bir bölümünün Türkiye’de akrabaları yaşamaktadır. Türkiye-Suriye ilişkilerinin iyi olduğu dönemlerde bunlar sıklıkla akrabalarını ziyaret etmiş ve bağlarını korumuşlardır. Yürütücülüğünü Prof. Dr. Hülya Arslan Erol’un yapmış olduğu “Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Tespiti” (2020) isimli proje kapsamında yaptığımız derlemelerde bu hususlar kaynak kişiler tarafından dile

getirilmiştir. Suriye Türkmenleri kendileri Türkiye ile ayıran tek şeyin bir sınır çizgisi olduğunu belirtirler. Burada akrabalarının bulunması, aynı dili konuşmaları onların ekonomik ve kültürel adaptasyonlarını kolaylaştıran bir husus olarak göze çarpmaktadır.

Coğrafi yakınlık: Özellikle Bayırbucak ve Halep Türkmenleri Hatay, Gaziantep, Kilis gibi illerle yakın bir konumda yaşamaktaydı. Savaş öncesi söz konusu gruplar Anadolu ile sıkı ilişki içerisindeydi. İsteğe bağlı olarak göç eden göçmenlerden farklı olarak savaş vb. durumlardan kaçan göçmenlerin ilk tercih ettikleri yerler coğrafi olarak yakın olan ülkelerdir (Yıldırım, 2017, s. 99). Suriye Türkmenlerinin en yakınındaki ülkenin kültürel olarak aidiyet duydukları Türkiye olması, bu göçün kendine özgü dinamiklerinden birini oluşturmaktadır.

Dil hususu: Suriye Türkmen Türkçesi, Anadolu'daki Oğuz grubu ağızlarla bağlantılıdır. Bu durum adaptasyon konusunda bir avantaj sağlarken Suriye Türkmenlerinin kendilerine özgü bölgesel dil özellikleri ve kültürel değerleri yaşatma hususunda bir dezavantaj oluşturmaktadır. Çünkü Türkiye'ye gelen Türkmenler kabul duygusu ile mevcut kültür ve dil içerisinde değişime uğramaktadır. Bu noktada aynı soy ve aynı lehçenin farklı ağızlarının konuşulduğu bir yere zorunlu göçün, kendine özgü sonuçları olması muhtemeldir.

Yukarıda sayılan etmenler Suriye Türkmenlerinin zorunlu göçünü aralarında herhangi bir kültürel yakınlık bulunmayan toplumların başka ülkelere göçünden ayırmaktadır. Bu durumda entegrasyon (din, dil, kültür) ile ilgili pek çok husus kendiliğinden çözülmektedir. Bununla birlikte sınırların ayrıldığı tarihten itibaren Suriye ile Türkiye'nin farklı gelişim evrelerini takip ettiği açıktır. Bu süreçler; iktisadi durum, yerleşim düzeni, mimari, örfi kurallar, gastronomi, geçiş dönemleri vb. gibi pek çok noktada Suriye Türkmenlerinin yaşantısını dizayn etmiştir. Her ne kadar göçle birlikte aynı dili konuşan soydaşlarının yaşantısına dahil olsalar da Suriye Türkmenleri uzun süredir oluşan kültürel bağlamın dışına çıkmış durumdadırlar. İfade edilen durum Suriye Türkmenlerine ait çeşitli kültürel pratiklerin kaybolmasına veya dönüşmesine neden olmuştur. Konu ile ilgili tespitlerimiz şu şekildedir:

2.1. Zorunlu göçün kültüre etkisi

Göçmen, göç sonrası farklı bir mekâna ve kültürel bağlama dâhil olmaktadır. Göç ile birlikte sosyal çevresi değişmekte, iş hayatı yeni bağlamın gereklerine göre değişerek gelir düzeyi farklılaşmakta kısaca yaşam tarzı bir dönüşüm sürecine girmektedir. Değişen mekân, kimliğin oluşumuna yardım eden değerleri egemen olan kültür kodları içerisinde geçersiz kılmaktadır. Bu bağlamda göçmen için iki seçenek ortaya çıkmaktadır. Ya kendi geleneksel

değerini unutarak gelinen yerin kültürel değeri ile bütünleşecek ya da yalnızlaşacaktır (Aşkın ve Güllüpınar, 2014, s. 286). Suriye Türkmenleri göç ettikleri coğrafyanın benzer bir kültürel dokuya sahip olması nedeniyle geleneksel değerlerinin önemli bir kısmını koruma imkânı elde etmiştir. Ancak burada dikkati çeken nokta yaşatılmaya devam eden kültürel uygulamaların bir dönüşüm süreci içerisine girmesidir.

Türkçe matbuatın yasaklanması sebebiyle yazılı bir edebiyat geleneği oluşmayan Suriye Türkmenleri sözlü kültür ortamında yaşatılan gelenekleriyle Anadolu ile bağlarını korumaya devam etmiştir (Erol ve Bozoğullarından, 2018, s. 35; Erol, 2020b, s. 170). Zorunlu göç sürecinden etkilenen sözlü kültür ortamına ait uygulamalardan bazıları şunlardır:

Geçiş dönemlerine ait uygulamalar

Hayatın geçiş dönemleri temel olarak doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bu üç dönemin hepsi kendi içerisinde alt basamaklara ayrılmaktadır. Doğum, hayatın ilk geçiş dönemidir. Mutlu bir olay olarak kabul edilen doğum sadece anne babayı değil aynı zamanda akrabaları da sevindirmiştir. Bu dönem doğum öncesi, doğum sırası ve sonrası olmak üzere üç başlık altında ele alınmaktadır (Örnek, 2000, s. 132). Suriye Türkmenleri arasında doğuma ilişkin pratikler Anadolu ile benzerlik gösterir. Söz konusu uygulamalar zorunlu göç sürecinden sonra kısmen uygulanmaya devam etmektedir. Bu hususta değişim olmamasının sebebi daha çok kadınlar tarafından yapılması ve özel bir mekâna ihtiyaç duyan uygulamalar olmamasıdır. Tuzlama, kırklama, köstek kırma, diş hediği, lohusa kadına yapılanlar vb. pratikler bu bağlamda ele alınabilir (Arslan-Erol, 2020, s. 68). Ancak iç savaş öncesi birbirleriyle yakın bir konumda oturan grupların göç sonrası farklı yerlere dağılması söz konusu pratiklerin uygulanması güçleştirici bir engel olarak görülmektedir. Ölüm çevresindeki uygulamalar için de aynı hususları belirtmek mümkündür. Ölünün üçü, yedisi, kırkı, taziye evindeki uygulamalar varlığını devam ettirmektedir.

Burada belirgin değişim evlenmeyle ilgili uygulamalarda gözlenmektedir. Suriye Türkmenlerinin düğünleri aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere üç gün sürmekte, açık alanlarda yapılmakta, yemekli olmakta ve düğüne eşlik eden bayrak dikme, güreş gibi etkinlikleri içerisinde barındırmaktadır.

-Düğün nasıl olur?

-düyün normal canım işte. gelin gidiyoñ. düyün salonu yokturdu köyde. bizde köy meydanında olur. gelinçiler gelene geliller, gelini alır gideller. orda olur kılan düğün. düğün alanında mersah yakallar. kıca kıca kütükleri yakarlar, ortada güleş olur. onu erkekler yapar biz de ayrı erkekler ayrı arvatlar ayrı

kadınнар heç girmez. s yredeller amma eyle  alaya malaya
(Arslan-Erol, 2020, s. 589).

-istediler beni, verdiler. fete a yapallardı eveli,  erbet i ellerdi,  erbet. eylen e yapallardı, biz  afli derik, siz eylence diyonuz. biz  afli derik  afli. yaptılar ak ama, olur bu da.  erbet yapallar bir  azan. birer kise birer kise da ıdılar heP onnara.  ekernen  erbet. da ıdılar onu, yapallar eylence, sab hten gelinliyi g rmiye geliller.  aynana, g r mceler, toplanarak konu  on u geliller. el   t r ller, para da allar. iki firenk bi firenk, bir  a ıt. on be   a ıt toplanıktı bende. neyse her  ey  azır, d y n yapıcılar be e. babam  ld , sen sa  ol. her bi  ey bitti. onnan keri  ey var gene, hindi  sbab kesellerdi bizde cehiS. kuma  getirillerdi. dikilik d yil, eyle. bunu konu  on uyu toplallardı, teklif edeller, da vet edeller.  aydi b y n g lin  eyi bi ilici, cehizi.(Arslan-Erol, 2020, s. 415).

-bin dokuz y z yetmi li yıllara  adere k y n her k y n bir barya ı var. mesele d   n  , gebere diyelim. gebere k y  d   n yapıyo. iki k y  d y ne davet edik. o k yler baryaktan gelik. burda k y n barya ını k y n pehlivanı  eker. k y n pehlivanı  eker. sagda y r c  olan pehlivannan orta yerde k y n barya ı y r r. emme sagın    n o gelen iki k y birbirine g le e iner. o iki pehlivan. birbirine ben sagda y r c m yok i tecik meydan. kim yı arsa o sagda y r r. beyle bir  artlar vardı. zaman zaman  ayboldu bunnar yani. (Arslan-Erol, 2020, s. 454).

- indik giderdik g le irdik. yani seb     k der de g le illerdi. b d rs de de g le tik seb     k der. tama a da e tik seb     k der, bayıra da gittik, emme bes eskisi kimi aralardaydı yani. arada sırada para oyunu olurdu. oylan s  bi, d   n s  bi niderdi? on bi , on be  bi  para  ordu bayırbuca . kim yı arsa bu parayı alır diyerekTen. bayır aryı, buca  aryı olurdu ya. e o zaman kim yı arsa parayı o alırdı.(Arslan-Erol, 2020, s. 494).

   sava  sonrası  lkemize g   eden Suriye T rkmenlerinin evlilik s recine dair pek  ok uygulamayı yitirmeye ba ladıkları g r lmektedir. Bunların ba ında halk sporları ba lı ı altında da ele alınabilecek olan g re  gelmektedir.  o unlukla d   ne ba lı olarak ger ekle tirilen bir uygulama oldu u i in bu ba lık altında ele almayı uygun buldu umuz g re , Bayırbucak T rkmenleri arasında d   nlerin dı ında mill  bayramlarda da yapılmaktadır. D   nlerde Bayır ve Bucak k yleri iki tarafa ayrılmakta ve g re  yapmaktadırlar. Sabaha kadar s ren g re lerin yapıldı ı, her iki b lgenin nam salmı  pehlivanlarının bulundu u, g re lerin  o unlukla ikramiyeli olarak yapıldı ı kaynak ki iler tarafından belirtilmektedir. İkramiyeyi d   n sahibinin ortaya koymas  bu g re lerin varlıklı ailelerin d   nlerinde

yapıldığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Güreş esnasında davul vasıtasıyla çeşitli havalar çalınmakta ve pehlivanlar güreşmektedir. Güreşin düğünlerdeki fonksiyonlarından biri de bayrak çekme geleneği ile alakalıdır. Düğüne davet edilen her köy kendi bayrağıyla düğünde temsil edilmektedir. Kaynak kişilerin aktardığı bilgilere göre köylerin bayraklarını köyün ünlü pehlivanları taşımaktadır. Bazı durumlarda düğünde hangi köyün ne tarafta yer alacağını belirlenmesi köylerin pehlivanların güreşmesi sonrası karara bağlanmaktadır.

Söz konusu uygulamanın yitirilmesindeki temel sebeplerden biri düğünlerin dar mekânlarda yapılmaya başlamasına bağlıdır. Göç ettikleri illerde düğünlerini eskisi gibi geniş alanlarda değil düğün salonlarında yapmaya başlayan Suriye Türkmenleri dolayısıyla güreş uygulamasını eskisi kadar canlı gerçekleştirememektedir. Bununla birlikte söz konusu uygulamanın tamamen yitirildiğini söylemek mümkün değildir. İç savaş sürecinde başlayan Türkiye göçü sonrasında söz konusu aba güreşinin Türkiye'ye de taşındığı bilinmektedir. 2018 yılında Yayladağı'nda yapılan "Dünya ve Suriye Türkmenleri Buluşma Şöleni" adlı programda aba güreşi düzenlenmiştir (URL.1). Burada önemli olan hususlardan biri söz konusu uygulamanın yeni nesillere aktarılması noktasıdır. Bayır bucak Türkmenleri özellikle Hatay'da kurdukları çeşitli spor kulüpleriyle tanınmış pehlivanlar vasıtasıyla çocuklara güreş eğitimi vermektedirler. Ancak tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi ve ülkemizi (özelikle Bayır bucak Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadığı Hatay ilini) etkileyen deprem sürecinden sonra söz konusu faaliyetlerin durma noktasına geldiği görülmektedir.

Neticede yaşanan göç sürecinde bu geleneğin eski canlılığını yitirdiğini söylemek mümkündür. Bayır bucak Türkmenleri güreşi millî kimliklerinin bir ifade aracı olarak görmüşlerdir. Suriye'de üç gün süren ve açık havada yapılan düğün merasimlerini Türkiye'de devam ettirmek çoğunlukla maddi sebeplerden dolayı mümkün olmamaktadır. Bu sebeple en temel icra bağlamını yitiren aba güreşinin Türkiye'de ancak resmî organizasyonlarda yaşatıldığı görülmektedir. Güreş için uygun mekânların bulunmaması da önemli bir engel olarak görülmektedir.

Düğüne davet amacı taşıyan okuntu, davet edilen kişilere gönderilen çeşitli hediyeler, fetha ve süpha, saç saçma, yol alma vb. (Arslan-Erol, 2020, s. 68-69; Erol, 2012, 96-98) uygulamalar da evlenme uygulamalarında canlılığını yitirmeye başlamıştır. Bu başlıklar bildirinin boyutunu aşacağı için burada ayrıntılı olarak değerlendirilmeyecektir.

Halk botanigi, halk baytarlığı

Suriye Türkmenleri iç savaş öncesinde geçimlerini çoğunlukla tarım ve hayvancılık ile sağlamaktaydı. Proje kapsamında yaptığımız görüşmelerde

kaynak kişiler söz konusu durumun sebebini rejimin Suriye Türkmenlerinin kritik yerlere gelmelerini engelleme çabası ile ifade etmişlerdir.

-bunnarı yasaqlamıya başladılar. netti millet? mecburi bahçacılık; elma, zeytin, incir, derik bunnara çalıştılar. son zaman elma, şefteli, erik bunnar çok güzeldi. herkes çalıştı, tabi bu çalışmalar destek diye bi şey yok. her kişi kendi yöntemiyle evini yaptı, arabasını aldı, çalıştı, güzel bir hayat yaşıyoduk yani güzel bir hayat yaşıyoduk. sen seni idare ediyon. ama sıhıntımız neredi? iki şey sıhıntı vardı, siyaset bölümü normalde oğa yaklaşaman, siyaset bölümüne. ikincisi türkmensin. sıhıntımız vardı, okullara öğretmen gönderillerdi. tabi belli bölgelerde okullarımıza sonrudan son'u gidermiye başladılar. yani okullardan bilem bize savaş aştılar okullardan. (Arslan-Erol, 2020, s. 568).

Sebebi ne olursa olsun bu durum, Suriye Türkmenlerinin “geleneksel ekolojik bilgi” konusunda tecrübeye dayanan geniş bir bilgi birikimine sahip olmalarına neden olmuştur. Geleneksel ekolojik bilgi (GEB) insanların çevre ile ilişkisiyle bağlantılı, kuşaktan kuşağa aktarılan kümülatif bilgi, inançlar ve uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Yolcu ve Aça, 2019, s. 863). Bu noktada tanımda yer alan kuşaktan kuşağa aktarılma ifadesi önemlidir. Suriye Türkmenleri zorunlu göç sonrasında söz konusu kültürel belleği yeni nesillere aktarma olanağını önemli ölçüde kaybetmiş olarak görülmektedir. Bu durumun temel sebeplerinden biri ekonomik durumlardan kaynaklanmaktadır. Bir bölümü kırsala göç etmekle birlikte kentlerde yahut toplanma alanlarında yaşayan Suriyeli Türkmen sayısı azımsanmayacak miktardadır. İşleyeceği arazi, yetiştireceği hayvan bulamayan Türkmenler bu sebeple yeni nesillere uzun yıllara dayanan birikimlerini aktaramamaktadır. Halk botanigi bağlamında ağaçlar, otlar, çeşitli bitkiler ile ilgili yetiştirme tekniklerinin bu bağlamda yitip gitmesi uzak bir ihtimal olarak görülmemektedir. Aynı hususlar hayvancılık ve halk baytarlığı için de geçerlidir. Aşağıdaki örnekler Suriye Türkmenlerinin geleneksel ekolojik bilgisini örneklemek amacıyla aktarılmıştır.

-Haylün diye bir ottan bahsetmiştin, başka hangi otlar var?
-bu genelde yâni hândaqlarda olur. hândaq derken hândaqlarda olur yâni en fazla süylü yêrde olur. ince şeyle, uzun olüyo beyle, yaprakları da yâni kalp şeine benziyo şeyle. işte onu alyok, döşürüyok, kenni topluyok. yumurtadan yapıyok kenni, çok datlı olüyo, lezzetli olüyo yani. meselen ebelik deller, pissik könçeği deller. kırırê te deller. otlardan yani, yenir yani bunnar. ne bilim, yûs çeşit ot var. sütlüğe var. emme belkit te ismi deñişilik bizim orda yâni, başka isim olur. kömeç var. leymûn bakçam vardı. on çeşit leymûn. derik leymûn beledi dêrdik, yapavi dêrdik, abusırra dêrdik, kabılfaras dêrdik, yüsüfü dêrdik,

mendeline dērdik, kārā dērdik, eşki leymin, yeddiveren, efendime sağlıq, dā ne vardı meselen, ekiktim ben bahçāye, yani işte bunnar anladıⁿ mī çeşitler yāni leyminların, yani satılan piyasada. bahçamda şey vardı, tıpkı ağacı (Arslan-Erol, 2020, s. 524).

-şindik cevizim vardı, ondan keri hürmamız vardı. hurma, biliyon hurmayı, yani şu iri hurma beyle. zeytinimiz var, narımız var. armudumuz, yani her şimiz var yani. mesele zeytinlerimiz şeydi halhalı. halhalı, yani hindik iki cünüs halhalı var. hindik ince habbesi, ufağ habbesi var. yeri habbeli var, norman var. yani bes bunnar ney? yağ fazla keser. şindik yabani zeytini vardı. emme bes bizde yabani zeytin kımazlar, hepsini arşılariğ biz, yabani zeytin kımak (Arslan-Erol, 2020, s. 530).

-ekigim zeytū agaÇ, bugdā, arpa. bugdaları kalıÇTan biçerdik. heyle demir kimi kalıÇ. ba'dēyn getirdiler 'ādiyn bu hassādi. biçerdik gennēri şahre çekerdik. kōme ēderdik heyle, yığardık 'ādiyn, dōverdik gennēri. çıkar bugda bīr yanna saman bīr yanna. samannarı koyunnara ineye kōrük, bugdaları da bīz ekmeğ ēderdik (Arslan-Erol, 2020, s. 1383).

-būteğine dēriğ. gem dōverdik. gētiirikti gem, bīr aT kōrükTu öğdēn. bes bu çohTān, eski oldu. getiirikti āT, ben cercere bīnerdim. ātdan getiirikti, meselān bugdaları kōrük, şekere dēriğ genne. şekere indiriğ, dōnēriğ dōnēriğ, olur yımşak. yığariğ gennēri 'aramē ēderdik. savuşrukTu gennēri. var agaÇ yabası. dırnaqları var agaÇ yabasının, bīr altı dırnağ. demir yabası dōrd dırnağ. savırmaz dōrd dırnağ. heyle bunnar ağaç yabası çoğlar savır. demir yabasını yıgmiya, indirmeye ederd. kōmē ēderdik, toplamıya gennēri beyle. ātı kōrduk öğdēn, var cercer dēriğ genne. otuşduk cercere, āT da dōner dōner. bīr tene āv iki tene binēriğ, beyle. kūÇÇük çocuk kōdukça kōrük, bīr Taş kıragna heyle, mişen ağır ossun diyerek. isterdik böyyük bīr tene ağır binsin, mişen yımşasın bugdası çıhsın (Arslan-Erol, 2020, s. 1384).

-Koç her zaman koyunların içinde mi dururdu?

-kēvīrcin gennēri koyunların içine, ey. koyun her altı ayda kuzlucu. kenner neşkil? bu koyun, kuzlıyanı ba'dēyn ırğat dērdik genne u celēT. bīr yana ayırılar 'ādiyn fırlālaller gennēri. kuzlıyık bīr yanna, kuzlamıyık bīr yanna. koçlar kalıl daha bunnar kuzlamıyık. kuzlıyık önara yaklaşmaz, 'ādiyn kōç. süri süri ēderdik. celed u ırğāT var. ırğāT, illi kuzlıyıklar. celēT, illi kuzlamıyıklar. koçlar hardan kalıllar? kalıllar celeTTen başabaş kalıllardı (Arslan-Erol, 2020, s. 1384).

Geleneksel meslekler

Yukarıda Suriye Türkmenlerinin geçimlerini çoğunlukla tarım ve hayvancılık ile sağladığı belirtilmişti. Buna paralel olarak geleneksel meslekler yahut el sanatları kapsamına girebilecek kültürel öğeler iç savaş öncesinde de oldukça zayıflamış durumdadır. Geleneksel mesleklerden kunduracılık, dokumacılık, dericilik, kerpiç kesimi gibi işleri bilenler olsa da bu sayının çok olmadığı ifade edilebilir. İç savaş öncesinde Colan Türkmenlerinin halı ve kilim dokumacılığı yaptıkları, dokudukları halı ve kilimleri kimi zaman kendileri kullandıkları kimi zaman maddi gelir amacıyla sattıkları belirtilmektedir (Arslan-Erol, 2020, s. 73). Proje kapsamında yapılan derleme çalışmaları sırasında iç savaş öncesinde Halep Türkmenleri arasında kunduracılık mesleğini devam ettiren kaynak kişilere de rastlanmıştır (Arslan-Erol, 2020, s. 994). Ancak ekonomik sebepler dolayısıyla kendi imalatını yapma durumu bulamayan bu kişiler zorunlu göç sürecinden sonra gerek hitap edilen müşteri kitlesinin değişmesi gerek uygun imkânların bulunmayışı sebebiyle söz konusu meslekleri devam ettirememiştir. Bu bağlamda zaten iç savaş öncesinde unutulmaya yüz tutan söz konusu birikimin zorunlu göç sürecinden sonra yeni kuşaklara aktarılması mümkün görünmemektedir.

Halk mutfağı

Halk mutfağı, Suriye Türkmenleri arasında iç savaş öncesinde gelenekselliğin korunduğu alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yiyeceklerin saklanması ve depolanması, kış hazırlığı, tören yiyecek ve içecekleri, yiyeceklerin hazırlanışı, sunumu vb. hususlarda Suriye Türkmenleri geniş bir birikim oluşturmuşlardır¹. Mutfak kültürünün zengin olmasının sebeplerinden biri de Suriye coğrafyasında farklı etnik gruplarla girilen etkileşimden kaynaklanmaktadır.

Halk mutfakının zorunlu göç sürecinden en çok etkilenen alanının tören yiyecek ve içecekleri olduğu görülmektedir. Daha önce belirtildiği gibi Suriye Türkmenleri iç savaş öncesinde düğünlerini çoğunlukla yemekli olarak düzenlemekteydi. Bayır bucak Türkmenleri düğünlerde kara yahni, aş ve döğme adı verdikleri geleneksel yemeklerini ikram etmekteydiler. Söz konusu yemekler bayram günlerinde de yapılmaktaydı. Proje kapsamında yaptığımız derlemelerde bir kaynak kişimiz düğünde hazırlanan yemekleri şu şekilde aktarmaktadır;

Yemek yaparlar mı düğünde?

¹ Bkz. Erol, Mehmet (2012). *Halep Türkmenleri Halk Kültürü Araştırması*, Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 319-324, Arslan-Erol, Hülya (2020). *Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Tespiti*, (117K048 Kodlu TÜBİTAK 1001 Projesi), Erişim adresi: (<https://app.trdizin.gov.tr/proje/TWpFMU1qazU/suriye-turkmen-turkcesi-agizlari-tespiti>).

-āh kaç kazannar. sizde gördüm ya şurda, böyük kazannar burda. o kazannardan. yahñı dèrik biS. pilav diyoñuz burğurdan o. dõyme. ba'zeni patatisTen yahñısını edellerdi, yanına pilav pirişten. ne biliyim çeşit çeşit. ciyeri de kavırıllardı. onu da yani ne biliyim ikrām edellerdi yani. beyleydi biSde. uzaqñan gelen yatardı. (Arslan-Erol, 2020, s. 561).

Zorunlu göç süreci sonrasında düğünlerin çoğunlukla salonlarda yapılmaya başlanması ile tabii olarak yemekli düğünlerin sayısı azalmıştır.

Tören yemeklerinin işlevini sadece fizyolojik ihtiyaçların tatmini olarak düşünmek yanlış bir düşünce olacaktır. Yeme-içme faaliyetleri tarihî süreç içerisinde bir ihtiyacı karşılamının ötesine geçmiş ve kültürün göstergesi hâline gelerek pek çok işlevi karşılamıştır (Özdemir, 2022, s. 207). Sosyalleşme, statü elde etme ve statüyü sağlamlaştırma tören yemeklerinin karşıladığı işlevlerden bazılarıdır. Suriye Türkmenleri arasında düğünlerde yapılan özel yemekler millî kimliğin bir ifadesi hâline gelmiştir. Uzun yıllar boyu Suriye rejiminin baskıcı politikalarına maruz kalmaları bu gibi törenleri onlar için daha özel bir konuma getirmiştir.

Suriye Türkmenlerinin göç sonrası mutfak kültürünü etkileyen unsurlardan birinin de kaliteli besinlere erişim problemi olduğu söylenebilir. Bu durum göç sonrasında yemekli düğünlerin azalmasının sebebi olan ekonomi ile paralel görünmektedir. Suriye coğrafyasında daha çok kırsal alanlarda yaşayan Suriye Türkmenleri kendilerine yetecek olan ürünleri tarım yoluyla elde edebilmekteydi. Ancak ülkemize göç ettikten sonra toprağa olan erişimlerini kaybetmeleri doğal olarak gıdaya erişimlerini de kısıtlı bir hâle getirmiştir.

Bayırbucak Türkmenlerinin mutfak kültürü coğrafi olarak yakın bulundukları Hatay iline, Halep Türkmenlerinin mutfak kültürü ise Gaziantep iline benzemektedir. Bu durum bildirinin başında belirttiğimiz coğrafi yakınlığın zorunlu göç sürecinde kendine özgü dinamikler yaratması noktasıyla doğrudan ilişkilidir. Ancak bununla birlikte yemeklerin baharatları, hazırlanışı gibi konularda yine farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Bir kaynak kişi durumu şu şekilde ifade etmektedir;

-Peki yemeklerde farklılık var mı?
-çok, siz biber çok kullanıyorsunuz, biz onu kullanmıyoz. bizim mutfak hatayñ mutfāna beñziy. laħmacun aynısı. suriyeñ lāħmacūnu burdan güzel. meselā bizim ekmek çok yuķa oluyo. yani siğāra kādı gibi oluyo laħmacunun ekmeñi ħa. sūriye ekmeñi gördün, yedin mi hiş? tam sūriyenin ekmeñi birāz tuz atallar ama burda geldikten sonra. bu lūbñan ekmeñi gibidi. lūbñan ekmeñi dèller bizde. orda öyledi şirin oluyo birāS.

meselâ bizde somun ekmeyi haftada bir alırık sūriyede, burda günde alıyosunuz siz, normal. (Arslan-Erol, 2020, s. 575).

Özetlenecek olursa ekonomik sebepler, tarım arazilerine erişimin güçleşmesi, küreselleşmenin her alanı olduğu gibi mutfak kültürünü de tehdit eder bir konuma gelmesi gibi sebepler zorunlu göç sonrası Suriye Türkmen mutfak kültürünü etkileyen unsurlar arasında sayılabilir.

Çocuk oyunları

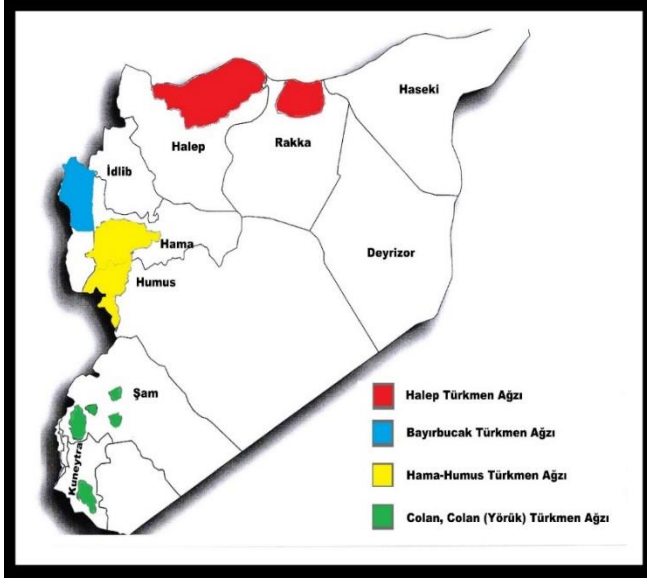
Oyun kültürü toplumsal yapının dönüşümüne paralel olarak değişim göstermektedir. Teknolojik gelişmelerin dijital çağı etkin kılmasına paralel olarak oyun kültürü de değişmeye başlamış, çocukların sokakta oyun oynama süresi azalırken ekran başında oynadıkları oyun süresi uzamaya başlamıştır (Biricik & Atik, 2021, s. 445). Bu husus her toplumu etkilediği gibi Suriye Türkmenlerini de etkilemektedir. Proje kapsamında yaptığımız derlemelerde Suriye Türkmenleri iç savaş öncesinde de çocuk oyunlarının oynandığını ancak kendi dönemleri ile kıyasladıklarında gerileme olduğunu ifade etmektedir (Arslan-Erol, 2020). Bu durum dijital kültürün etkisiyle açıklanabilir. Ancak iç savaş sonrası başlayan zorunlu göç sürecinden sonra da çocuk oyunlarının bir dönüşüm içerisine girdiği görülmektedir. Zorunlu göç sonrasında kırsal kesimden şehirlere göç eden Suriye Türkmenlerinin önemli bir kısmı apartmanlarda ikamet etmeye başlamıştır. Bu çerçevede oyunlar da dönüşüm içerisine girmiş, çocukların ekran başında geçirdiği süre daha da artmıştır. Ayrıca Suriye Türkmenlerinin çocuklarının sokaklarda azınlık durumunda olması sebebiyle bulunulan yörenin çocuk oyunları oynanmaktadır. Bir başka husus herhangi bir malzeme kullanılarak oynanan oyunların yok olmaya başlamasıdır. İç savaş öncesi çocuklar kırsal kesimde oyun edevatlarına erişimin kısıtlı olması sebebiyle kendi oyun malzemelerini yapmaktadır. Şehirlere göç edince bu durumun ortadan kalktığı görülmektedir. Üzerinde durulacak bir diğer nokta kültürel aktarım konusudur. İç savaş sonrasında Türkmen ailelerin çocukları burada doğmuş, buradaki çocuklarla etkileşim içerisine girmiş ve Suriye'deki savaş öncesi ortamdaki habersiz durumdadır. Bu durum yeni yetişen kuşağın Suriye Türkmenlerinin çocuk oyunlarını aktarma konusunda yetersiz olacağını ortaya koymaktadır.

2.2. Dil boyutu

2.2.1. Suriye Türkmen Türkçesi Ağızları

Suriye Türkmen Türkçesi; *Avşar*, *Kınık*, *Salur* boylarının dil özellikleri üzerine kurulmuştur ve Anadolu ağızlarının devamıdır. STTA, yukarıda belirtildiği üzere Anadolu ağızlarının devamı olup daha çok Batı grubu (Karahan, 2014) ağızlarıyla ortaklıklar taşımaktadır. Bunda etkili olan temel unsur, STTA'nın oluşumunda etkili olan boylar ve bu boyların ağız

özellikleridir (Arslan-Erol, 2019 s.153-162). STTA, genel anlamda Anadolu ağızlarının devamı niteliğindedir, ancak bu coğrafya Oğuz boylarının Anadolu'ya geçiş güzergahı üzerinde olduğundan alt ağız gruplarında (*Colan*, *Hama-Humus*), Batı (Oğuz) Türkçesinin Doğu Koluna has fonetik ve morfolojik özelliklerin ve kısmen de bölgede hâkim olan Memlukların etkisiyle Kıpçakça unsurların varlığından bahsetmek mümkündür.

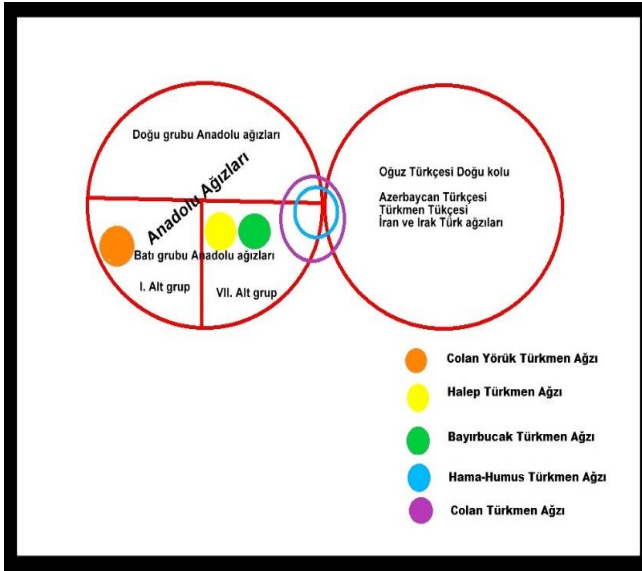

Harita 11 Suriye Türkmen Türkçesi Ağızları Alt Ağız Grupları

2.2.2. Zorunlu göç ve yok olma tehlikesi bağlamında Suriye Türkmen Türkçesi

Dillerin yok olması veya değişerek yeni kuşaklara aktarılamaması, o dili konuşan halka dolayısıyla kişiye bağlı bir durumdur. Basit bir şekilde kişi yaşıyorsa dil de yaşamaya devam edecektir (Crystal 2000, s. 1-2). Dilin varlığını sürdürmeye devam etmesinde veya ölmesinde bu biyolojik faktörden bağımsız çeşitli etkenler vardır. Bunların başında dünya çapında gerçekleşen tek dil, tek kültür yani küreselleşme gelmektedir. Ancak dilde ve kültürde tekelleşme, 15-20 yıl içerisinde gerçekleşmesi pek mümkün olmayan bir durumdur. Nitekim UNESCO, 2002'de yayımlamış olduğu *Dünya Dilleri Atlası*'nda dünya çapında konuşulan 6.000 dilin önümüzdeki yıllarda yarısının pasifleşip yok olacağını raporlamıştır. Ayrıca dilbilimciler küreselleşmenin bir sonucu olarak dillerin yok olması hususunda çeşitli öngörülerde bulunmuşlardır (Rahimi 2020, s. 131-145). Küreselleşmenin yanında dillerin canlılığını yitirmesinde diğer bir etken, prestij dillerin etki alanında konumlanmış olan ve daha sınırlı bir alanda konuşulan dillerin olmasıdır. Bu

diller sürekli prestij dillerin baskısı altında olduğundan zamanla kuşaktan kuşağa bir bozulma içerisine girip pasifleşmektedir. Bozulmuş olan bu diller yeni nesle kendi organik kuralları çerçevesinde aktarılmadığından zaman içerisine tehlikeli konuma girip yok olmaktadır. Diğer bir husus, yazının da asıl amacı olan dünya çapında gerçekleşen göçlerdir. Bir dil aktif olarak kullanıldığı alandan çıkıp başka bir dil ile etkileşime girdiğinde kullanım alan ve imkânları sınırlı ise zaman içerisinde egemen unsurun dili içerisinde bozularak canlılığını yitirmektedir. Dillerin yok olma tehlikesi altına girip ölmesine neden olan diğer bir husus ise siyasi ve politik kararlardır. Bu etkenler neticesinde dil konuşurları, bilerek veya bilmeden dilin ölümüne neden olabilmektedir.

Harita 12 Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Anadolu Ağızları ve Oğuz Grubunun Doğu Kolu ile İlişkisi

Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Suriye Türkmen Türkçesinin şimdiki ve gelecekteki durumu hakkında özetle şunlar söylenebilir:

Suriye hükümetinin Türkmenler üzerinde güttüğü politik ve siyasi tutumlar: Suriye bölgesi yirminci yılın ilk çeyreği itibariyle Osmanlı hakimiyetinden çıkmış ve Suriye yönetimine geçmiştir. Uygulanan politikalarla (*Anadilde eğitiminin olmaması, Türkmen dili ve kültürünün ötelenmesi vb.*) bundan sonraki dönemde Türkmenlerin dillerini ve kültürlerini yaşatma alanları daralmış ve Suriye Türkmen Türkçesi kısmen pasifleşmeye başlamıştır. Hatta bugün, Türkmen nüfusun az olduğu iç

kesimlerden gelen gruplarda (*Colan, Hama-Humus*) Arapçanın etkisiyle bozulmaların olduğu tespit edilmiştir.

Zorunlu göçün etkileri: Hâlihazırda Arapçanın etkisi altında olan Suriye Türkmen Türkçesi, göçler nedeniyle doğal ortamından, organik bağından kopmuş kullanım alanları daralarak Türkmenler arası etkileşim azalmıştır. Örneğin, Oğuz grubu Türk lehçelerinin konuşulmadığı bir ülkeye giden Türkmenlerin anadilini kullanım alanları iyice daralmış ve Suriye Türkmen Türkçesi yok olma tehlikesi altına girmiştir. Aynı şekilde Türkiye'ye gelen Türkmenler, Suriye Türkmen Türkçesi ile Türkiye'nin bütün ağız gruplarında büyük oranda anlaşabilse de ötelenme ve dışlanma korkusuyla gidilen bölgenin ağızla konuşma çabası içerisine girmişlerdir. Doğal olarak Suriye Türkmen Türkçesinin kullanım alanları daralmış, Türkiye'de eğitim alan yeni nesil tarafından unutulmaya yüz tutmuştur. Bunu somutlaştıracak olursak, 2012'de Türkiye'ye gelen bir Suriye Türkmeni İstanbul'da yaşıyorsa İstanbul ağızıyla, Gaziantep'te yaşıyorsa Gaziantep ağızıyla, Malatya'da yaşıyorsa Malatya ağızıyla konuşma meyli içerisine girmiştir. Eğitim, resmî kurumlar ve kitle iletişim araçlarının standart Türkçe üzerinden işlemesi Suriye Türkmen Türkçesinin aşınma hızını artırmaktadır. Suriye Türkmen Türkçesi, 2018 yılı itibariyle *Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Tespiti* başlıklı proje ile kayıt altına alınmıştır. Ancak 2011 ile 2023 arasındaki değişim veya bozulmanın düzeyini henüz belgelendirememiş olsak da bölge içinde olduğumuzdan Suriye Türkmen Türkçesinin gittikçe bozulup canlılığını yitirdiğine ve yok olma tehlikesi altına girdiğine şahit oluyoruz. Göçün Türkmen Türkçesindeki olumsuz etkisi, morfolojik birimlerden leksik unsurlara kadar kendini göstermektedir.

2.2.2.1. Morfolojik ve leksikolojik evrilmeler

Suriye Türkmenleri, konuştukları Türkçe ile bugün Anadolu'nun her yerinde büyük ölçüde iletişim kurabilseler de göçün verdiği psikolojik olgularla kendi ağız özelliklerini öteleyip sosyal kabul duygusuyla standart Türkiye Türkçesi veya gidilen yörenin ağız özellikleriyle konuşma çabası içine girmişlerdir. Bunların başında şimdiki zamanı Standart Türkçedeki gibi veya sosyal kabulden ötürü ikamet edilen yöredeki fonetik varyantıyla kullanma çabası gelmektedir.

Şimdiki zaman

Suriye Türkmen Türkçesinde ağız bölgelerini oluşturan boylara göre şimdiki zamanın çeşitli fonetik varyantları kullanılmaktadır. Bayır bucak Türkmen ağzında -yo; Halep Türkmen ağzında -Iy/ -Uy/ -yI/ -yU/ -î; Hama-Humus Türkmen ağzında -Iyr/ -Uyr ve -Iy/ -yI; Colan Türkmen ağzında -yA/ -yĀ/ -yAr/ -yĀr ve Colan Yörük Türkmen ağzında kullanılan -Iy/ -Uy/ -yI/ -y varyantları ağız bölgelerinin karakteristik şimdiki zaman ekleridir (Arslan-

Erol & Özdemir, 2021, s. 47-70). Standart Türkiye Türkçesinin şimdiki zaman eki *-yor*'dur. Suriye'den gelen Türkmenlerin şimdiki zaman kullanımında sosyal kabul olgusu ve ötelenmeme duygusuyla nadir de olsa *-yor* ekini kullanma gayretleri 2020'de tamamlanan *Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Tespiti* adlı proje ile kayda geçirilmiştir. Zaman geçtikçe bulundukları yerle olan sosyalleşmeleri ve kitle iletişim araçlarının standart Türkçe ile işlemesi üzerine *-yor* ekinin kullanımı artmıştır. Özellikle de Türkiye'de doğup eğitim alan yeni neslin Suriye Türkmen Türkçesinin şimdiki zaman eklerini kullanım sıklıkları oldukça seyrek durumdadır.

Bayır bucak Türkmen ağzında bütün şahıslarda çekimi bulunan *-yor* eki, diğer bölgelere nazaran burada daha aktiftir.

-bēm çocuklarım ihmal olunca bırakTım. o yüzden *çalışmıyorum* yâni, ev hanımıyım, eyle oluyo. BB-24/11

-uygur türklerine çok yakın türkleri. uygur türküden *añaşabiliyon* mu sen? *añaşamıyorsun* zaten. BB-4/83

-dört yıl görme, sona pıttadağ haberi gessin toprak altında. çok zoruna *gidiyor* insanın. BB-2/125

-şindi bunu diyo, dağdan yèni açTığı zaman *dēyşiriyoruz*, yaprakları *ayırıyoruz*, süriyede biz bunun leçerini de yaparız. BB-4/109

-eşşeyi yiyomuş canavarlar, eşşeyi *yyıorlarmış*. beyle söyleller. BB-1/310

Halep Türkmen ağzında da standart Türkçe ile etkileşimler sonucunda ortaya çıkan *-yor* eki, Bayır bucak'taki kadar yaygın olmasa bile örnekleri vardır.

-ğokusu burnuma *geliyor* ğardaş. H-36/12

-iki seferden beri *geliyorsun*. o ğafası büyük yoldaşın *görüyorsun* bize ne *söylüyor*? H-41/353

-şevketlüm bizim hizmetçimiz olan mustafanın akrabesi gelmiş ticaratlık uçun bir aylık uruşat *istiyoruz*. H-41/472

Colan ve Hama-Humus Türkmen ağızları Türkiye sınırına uzak olması sebebiyle bu bölgelerde *-yor* çok nadir olmakla birlikte 2011 itibariyle yapılan zorunlu göçler neticesinde yukarıda bahsedilen sosyal nedenlerden ötürü günümüzde ekin kullanımı yaygınlaşmıştır.

-nassı edcik biz *bilmiyorum*. C-21/36

-yō *bilmiyorum*. řezil denir, bu bir çok řezil bir çocuk şeytan kimi meselen. HH-43/40

-otuz yaşınaça her kiş türkçe bilir, yâni benim yaşımnan. yâni küçük yok. yâni bu dil bizde beK *kullanmıyor*. HH-2/46

Standart Türkçedeki şimdiki zamanı kullanım meyli günümüzde artmış durumdadır. Kitle iletişim araçlarının, eğitimin ve sosyal etkileşimlerin standart Türkçe üzerinden dönmesi vb. nedenlerden ötürü burada doğan veya küçük yaşta Türkiye'ye göç eden Suriye Türkmenlerinin konuştukları Türkçenin standart Türkiye Türkçesi içerisinde eridiği veya ikamet edilen ağız bölgesine göre şekil aldığı görülmektedir.

Söz varlığına dair

Suriye Türkmenlerinin söz varlığı gerek Oğuz grubunun Doğu Koluna özgü leksik verileri gerek arkaik unsurlar içermesi bakımından zenginlik teşkil etmektedir. Nitekim bu zenginlik zorunlu göçle birlikte sosyal kabul olgusu ve Türkiye'de ayıp karşılanma duygusu ile standart Türkçe içerisinde erimeye veya unutulmaya başlamıştır. Türkiye'de ayıp karşılandığından kimi kelimeler artık Türkmenlerce kullanılmaz olmuş ve söz varlığından düşmüştür. Diğer bir husus, Suriye Türkmenlerinin folkloruna bağlı uygulamalar ve bunların etrafında oluşan söz varlığı, zorunlu göç sebebiyle doğal ortamlarından kopmuştur. Dolayısıyla geldikleri yerde ortamın uygun olmaması, sosyal ve ekonomik sebepler gibi birtakım nedenlerden ötürü geleneklerine bağlı kimi uygulamalar ve bununla özdeşleşen kelimeler zamanla unutulup kullanımdan düşmüştür. Bunlardan birkaçı şunlardır;

kıç>ayak

Kıç ismi etimolojik sözlükler, dönem sözlükleri ve Türkçe sözlükte *kuyruk sokumu bölgesi*, *makat*, *ayak* ve *bacak* anlamları verilerek açıklanmıştır. Bugün standart Türkçe ve Anadolu ağızlarının genelinde bu isim argo kabul edilerek insan ilişkilerinde doğrudan kullanılmaz veya insanlar bu ismi kullanırken çekimser davranır. Suriye Türkmenlerinde *kıç* ismi ayak ve bacak için kullanılmaktadır. Türkiye'deki argo algısı Suriye Türkmenlerinde sosyal bir baskı oluşturarak *kıç* yerine *ayak* ismini kullanmaya zorunlu kılmıştır. Netice itibarıyla Suriye Türkmenleri burada kabullenme ve ötelenmeme duygusundan ötürü bu kelimeyi söz varlığından atıp yerine *ayak* ismini almışlardır.

Bacakların buralarına ne diyorsunuz siz?

-kış derik, kışları derik. BB-5/509

-heP *gış*. *ayağ* yok. bilillerdi, dellerdi büyükler. ecim, dedem diyelerdi. *ayağ gapısı* dellerdi ne söylellerdi, duyardıh. C-17/340

-meselen bu bız buna *gış* diyirik ya'ni. siz diyinniS *ayağ*. C-19/107

-biz *gıçlarım* dēriḳ. ayyip sizde gonusmak sizde *gıçlarım*. ey *gıçlarım* derdik biz buna. bu bacak, bu hep *gıçım*. C-21/652

-ben şeye diyorum kene goynşuma, “geydir kele bu uşaga da *ayaḳḳabı ḳo kıçlarısına*”.

-hindi siz buna dersiyiz *ayaḳ*. bız yok, bız *kıç* dēriK. HH-2/119

-āblāḳ ya'ni *ayaḳları* ag, annıları bayaS, *kıçları*, *ayaḳları* ag, eblāḳ deller onnara. HH-27/231

çörek>ekmek

Boylar arası farklılığı yansıtan ve ağızların sınıflandırılmasında bir leksik ölçüt olabileceğini dile getirdiğimiz² *ekmek* / *çörek* denk çifti, Suriye Türkmenlerinde özellikle Colan ve Hama-Humus ağızlarında temel besin gıdasını karşılamak üzere çörek kullanımıyla öne çıkmaktadır. Bilindiği üzere standart Türkçe ve Anadolu ağızlarında temel besin gıdasını karşılamak için (*Azerbaycan Türkçesinin etkisi sebebiyle Kars ve çevresindeki ağız grupları hariç*) ekmek ismi kullanılmaktadır. Göç sonrasında, çörek kullanımının aktif olduğu Colan ve Hama-Humus Türkmenlerinde, ikamet ettikleri yerlerde temel besin gıdasını ifade etmek üzere ekmek ismi kullanıldığından sosyal iletişim ve anlaşılabilirlik hususunda çöreken ekmek bir evrilme söz konusudur.

-*ekmek* de dēriḳ biz, *çörek* de dēriḳ. bes *çörek* fazla dērdik. tüm türkmende buja *ekmek* dēlderdi. C-1/306

-*çörek* dēriḳ, *çörek* yapardik sajda, hamır yogururdulı aḳşamdan eşkilēriḳ sa'at altıdan ḳagar yapāriḳ gene. C-17/143

-bu yuḳa *çöreK*. hamırı topaḳ topaḳ yapāriḳ. aliriḳ onu ḳappaga, taḳta heyle. HH-2/596

-*tandür çörēgi* de tandırda yapallar. HH-27/42

danış- / konuş-

Yukarıda bahsi geçen *ekmek* / *çörek*'te olduğu gibi *danış-* ve *konus-* fiilleri boylar arasında ayırt edici leksik ölçütlerden biridir. Güncel Türkçe sözlükte *bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek* şeklinde anlamı verilen *danış-* fiili, Türkiye Türkçesinde *konus-* fiilinin anlamını ve kapsamını tam karşılamamaktadır. Azerbaycan Türkçesinde aktif kullanılan *danış-* fiili, bugün Türkiye Türkçesindeki *konus-* fiili ile denk çift durumundadır. Suriye Türkmenlerinde, özellikle Azerbaycan Türkçesinin gramatikal ve leksik özelliklerinin tespit

² Bk. Arslan-Erol, H. & Özdemir A. (2022). “Suriye Türkmen Türkçesi ağızlarında ekmek/çörek denk çifti ve bunun bir dil ölçütü olarak görünümü”. *Halk Gastronomisi*, Ed. Mehmet Aça, Ömür Ceylan ve Sezen Güngör, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul.

edildiği Colan Türkmen ağzında tespit edilen danış- fiili, zorunlu göç sebebiyle yerini konuş- fiiline bırakma meyli içerisindedir.

-bilmiyërim, ben *danışmıyărım*, ben görmiyërim tırkmeni kimsiyi bõrda, *danışmam*. C-2/84

-anayın dilini bi loķma çocuk hindi tırkmen *danışmıya*, 'araP *danışıya*ʳ. C-2/140

-'araPlar tırkçe *danışcagımız*ı bildi, hoşlarsına gelmezdi, istemiyirler. ney bu diliniz sizin? dellerdi. C-3/123

-biS tırkmenik gızım sizin kimi, evin içinde *gonuşurruk*, tırkmen *gonuşurruk*. biráz bes biziki ya'ni ağır geliya size, agnamıyărık ya'ni hanegimizi. C-7/81

Burada belirttiklerimiz, Suriye Türkmen Türkçesi ve kültürüne dair evrilme ve yok oluşun yalnızca birkaç örneğidir. Göç sırasında dil öğeleri ve kültürel uygulamaların en küçük parçasında bile sosyal kabul ve ötelenmeme duygusu sebebiyle evrilme ve yok oluş mevcuttur. Yukarıda folklor bölümünde ele alınan *Geçiş Dönemlerine Ait Uygulamalar*, *Halk Botaniği*, *Halk Baytarlığı*, *Geleneksel Meslekler*, *Halk Mutfağı*, *Çocuk Oyunları* konular ve bunlara bağlı uygulamalar çevresinde özdeşleşmiş dil öğeleri diğer bir deyişle kültür ile özdeşleşmiş öğeler; sosyal, ekonomik, doğal ortam vb. nedenlerden ötürü evrilme ve yok oluş süreci içerisindedir. Örneğin, Bayırbucak Türkmenlerinde önemli bir kültürel değere sahip olan *güreş* ve bunun çevresinde oluşan söz varlığı göçten sonra Türkiye'de tam anlamıyla yaşatılamadığından bu kültürel derinlik yok olmaktadır. Elbette bununla birlikte güreşte birer teknik, oyun adı olan *karagı*, *yan*, *sókulma* gibi kelimeler de söz varlığından düşmektedir.

-*karagı* var, *yan* var, *sókulma* var. barmayın ucunnan tutar seni, kaldırır haviya. BB-3/28

Aynı şekilde, Colan ve Hama-Humus Türkmenlerinde manzum eserler veya halk şiirleri *yır* terimiyle karşılanmaktadır. Bu adlandırma göç sonrasında Anadolu'da aktif olan *türkü*, *şarkı* vb. terimler ile karşılanır olmuştur.

Standart Türkçe ve Anadolu ağzlarında pek bilinmeyen arkaik bir kelime olan *dumağı*, Suriye Türkmenlerince soğuk algınlığı ve gripi karşılamak üzere kısmen kullanılmaktadır. Göç sonrasında yukarıda belirtilen sosyal nedenler ve anlaşılabilirlik meselesinden ötürü bu kelime yerini grip ve nezlenin yerine bırakma meyli içerisindedir.

Gribe ne diyorsunuz? Grip olunca ne yaparsınız?

-*dumağı* olugum. nane, melısa gıyımızda var suriyede, siz bõrda yok. C-12/115

Hastalık isimleri neler?

-sayrı, şey meselen, *ğirip*, *dumagı* yani *ğirip*. *dumagı* *ğirip* kimi
yani ordan su ağıya heyle. C-21/663

Sonuç olarak sınırlı sayıda örneklerini verebildiğimiz evrilme ve yok oluş, aslında zorunlu göçten sonra tehlikeli bir boyuta çıkmıştır. Suriye Türkmen Türkçesi ve Suriye Türkmen kültürü şüphesiz Anadolu ile ortaklıklar taşımaktadır. Bu noktada farklılıkların da bulunduğunu belirtmek gerekir. Farklılıkların korunması ve sürdürülmesi noktasında olumsuz etkisi olan zorunlu göç ile, Suriye Türkmen Türkçesi ve Türkmen kültürü yok olma tehlikesi altına girmiştir. Anadolu ağızlarının devamı olmakla birlikte Suriye Türkmen Türkçesinin ve kültürünün, yok olma tehlikesi altına girmemesi adına bu bölge üzerinde akademik çalışmaların yoğunlaşması, koruma ve canlandırmaya yönelik adımların atılması gerekmektedir.

Kısaltmalar

- BB** : Bayır bucak Türkmen Ağzı
C : Colan Türkmen Ağzı
H : Halep Türkmen Ağzı
HH : Hama-Humus Türkmen Ağzı
STTA : Suriye Türkmen Türkçesi Ağızları

Kaynaklar

- Arslan-Erol, H. (2018). “Göç bağlamında Suriye Türkmen Türkçesi ve Türk dili tarihindeki yeri”. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, VIII (2), 33-40.
- Arslan-Erol, H. (2019). “Türkiye Türkçesi ağız araştırmalarında Suriye Türkmen Türkçesi ağızlarının yeri ve önemi”. *V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, Adana.
- Arslan-Erol, H. (2020). *Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Tespiti*. (117K048 Kodlu TÜBİTAK 1001 Projesi). Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr/proje/TWpFMU1qazU/suriye-turkmen-turkcesi-agizlarinin-tespiti>
- Arslan-Erol, H. ve Özdemir A. (2022). “Suriye Türkmen Türkçesi ağızlarında ekmek/çörek denk çifti ve bunun bir dil ölçütü olarak görünümü”. *Halk Gastronomisi*, Edit. Mehmet Aça, Ömür Ceylan ve Sezen Güngör, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Arslan-Erol, H. ve Özdemir A. (2021), “Suriye Türkmen Türkçesi ağızlarında şimdiki zaman”, *Prof. Dr. S. Mahmut Kaşgarlı Armağanı*, Edit. Ali İhsan Öbek vd., Paradigma Akademi, Çanakkale.
- Aşkın, D. ve Güllüpınar, F. (2014). Göçmen Kürt gençlerinde kültürel değişim parametreleri: *İnegöl Huzur Mahallesinde Saha Çalışmasından İzlenimler*, İDEALKENT, 5(14), 277-308.
- Bademci, A. (2016). *Suriye’de Türkmenler ve Bayır-Bucak*. Ötüken Yayınları, Ankara.
- Barışık, S. (2020). “Göç kavramı, tanımı ve türleri”. (Ed. Barışık, S.), *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye’nin Suriye Deneyimi*, 1-25. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Biricik, Z., & Atik, A. (2021). “Gelenekselden dijitale değişen oyun kavramı ve çocuklarda oluşan dijital oyun kültürü”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 445-469.
- Crystal D. (2000). *Language Death*. Cambridge University, Cambridge.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum*, 5(9), 9-22.
- Erol, M. & Bozoğullarından, B. (2018). “Suriye iç savaşının yarattığı bir halk şairi: Bayır Bucaklı Ali Molla Musa”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11 (24), 31-46.
- Erol, M. (2012). *Halep Türkmenleri*. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Erol, M. (2020a). “Göç ve kimlik bağlamında Suriye Türkmenleri: Suriye’de Türk, Türkiye’de Suriyeli olmak”. *İbn Haldun Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları- VI*, 115-131. İksad Yayınları, Ankara.

- Erol, M. (2020b). “Halep Türkmenleri arasında bir mutasavvıf şair: Küçük Molla ve şiirleri”. *Kaşgarlı Mahmud Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-VII*, 167-186. İksad Yayınları, Ankara.
- Günay-Türkeş, U. (2010). *Türklerin Tarihi Geçmişten Geleceğe*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Keskin, A. (2023). “Göç ve folklor: literatür ve tasnif odaklı, kuramsal bir çerçeve”. *Folklor/Edebiyat*, 29(114), 459-485.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özdemir, A., & Kara, M. F. (2019). “Suriye Türkmen Türkçesi ağızlarının tespitinde derleme yöntemlerinin uygulanabilirliği ve karşılaşılan sorunlar üzerine”. *Littera Turca*, 2, 217-225.
- Özdemir, Ö. (2022). “Türk dünyası destanlarındaki geçiş dönemi uygulamalarında yeme-içme kültürü”. *Halk Gastronomisi*, Edit. Mehmet Aça, Ömür Ceylan ve Sezen Güngör, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Rahimi M., (2020). “Dil canlılığı bağlamında Halaç Türklerinin durumu”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 17 (2), 131-145.
- Türkçe Sözlük. (2011). 11. Baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, D. Ş. (2017). *Suriye’den Türkiye’ye göç etmiş Türkmenler üzerine bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, H. D. (1994). “Ebû Müslim-I Horasânî”. *Tdv İslam Ansiklopedisi*, 10. cilt, ss. 197-199.
- Yolcu, M. A., & Aça, M. (2019). “Geleneksel ekolojik bilgi ve folklor”. *Folklor/Edebiyat*, 861-871.

Web kaynakları

- URL.1: <https://www.mynet.com/dunya-ve-suriye-turkmenleri-bulusma-soleni-180104064982> (e.t. 29. 05.2023).